

Znalci – pomocníci či problém soudce?

 web.litterate.cz/znalci-pomocnici-ci-problem-soudce

Zdeněk Koudelka

28 srpna, 2024

Na otázku, zda mají být znalci pomocníci či problém pro soudce, teorie odpoví jasně. Znalci jsou pomocníci pro rozhodování soudce.

Mají pomoci soudci při jeho rozhodování o osudech lidí tak, aby jeho rozhodnutí odpovídalo skutečnosti (materiální pravdě). Zvláště to platí, když soud vykonává i pečovatelské funkce státu v rámci ochrany zvláště zranitelných osob, především nezletilých dětí. Zde soudce i mimo návrhy účastníků zjišťuje skutkový stav tak, aby odpovídal materiální pravdě, k čemuž mu má znalec dopomoci. Avšak znalec nemá vrchnostenské mocenské postavení, to přísluší jen soudu. Nikdy si nemůže soudní mocenskou autoritu na sebe strhnout, nejedná za soud.

Zvláštním problémem jsou pak spory znalců. Stejně jako se říká o právnících, že sejdou-li se dva, vzniknou nejméně tři právní názory, může to platit i o některých jiných odbornostech. Při znaleckých posudcích z oboru technických je v lecčems situace jednodušší. Jsou-li známé přírodní síly a jevy, měli by např. při počítání pevnosti betonu dospět dva znalci k témuž výsledku. Případná odchylka je zjistitelná jako chyba v metodě či zpracování posudku.

Těžší je to v případech, kdy nejde o obory technické či jiné exaktní posudky. Kdy nejde o matematické, byť složité výpočty, či posouzení známých přírodních jevů. Sem patří posudky v oblasti sporů o dítě i posudky psychologické, neboť zvážit a změřit lidskou duši, vědomí, cítění je těžké, pakliže vůbec možné. O to více je významnější soudce, ale roste i jeho odpovědnost jako pána soudního řízení a ne automatu na podpisy pod rozsudky. Znalec nemá mít vůdčí roli a to zvláště tehdy, jsou-li závěry odborníků rozdílné.

Znalecké posudky podléhají hodnocení a kritice nejen při samotném soudním řízení, ale i hodnocení a kritice veřejné. Znalci a znalecké ústavy nejsou jen podnikatelé, ale podílejí se na procesu, který vede k závaznému rozsudku, jenž může značně ovlivnit život lidí. Protože jsou významné pro výkon soudní části státní moci, musí znalci počítat s tím, že jejich práce může být předmětem hodnocení veřejnosti laické i odborné, stejně jako samotná mocenská vrchnostenská rozhodnutí soudů, coby státních orgánů. Výkon státní moci v demokracii je výkonem moci pod dozorem veřejnosti, ne moci kabinetní, leda by něco bylo výslovně právem uznáno na utajovanou informaci či z jiných důvodů chráněno před zveřejněním.

Příklad jednoho posudku

Byl jsem seznámen s okolnostmi, kdy Okresní soud v Hradci Králové rozhodoval ve věci styku rozvedených rodičů s dětmi, přičemž přibral do řízení k vypracování posudku Znalecký institut pro psychiatrii, sexuologii a klinickou psychologii v Praze, který garantoval PhDr. Pavel Král. Výsledkem byl posudek, k němuž uplatnil výhrady samotný soud i orgán sociálně právní ochrany dětí.

Okresní soud v Hradci Králové v rozsudku z 16. 12. 2021 uvedl k znaleckému posudku: *„že i on má výhrady ke znaleckému posudku, minimálně v tom, že ve znaleckém posudku jsou uvedeny nepravdy, např. když znalci sdělili nezletilé, že soud nevěří PhDr. Martincové, a proto byl zadán znalecký posudek, že soud řekl, že nezletilé děti zavře na psychiatrii. K tomu soud dodává, že ani jednu z uvedených skutečností neuvedl.“* To je ze strany okresního soudu závažné tvrzení zpochybňující znalecký posudek, které je indicií k pečlivému zvážení okolnosti celého případu a zkoumání možné podjatosti a neférovosti znalce. Okresní soud konstatoval, že *„k závěrům znaleckého posudku soud tedy nepřihlížel, neboť závěry znaleckého posudku jsou zcela v rozporu s ostatními provedenými důkazy a ke znaleckému posudku byla vznesena řada výhrad“*. Následně pak překvapivě krajský soud jako soud odvolací tyto závěry okresního soudu pominul a o zpochybněný posudek se opřel.

Je nepřijatelné, aby znalec při jednání s dětmi prezentoval stanoviska soudu, která nejsou pravdivá. Je to nepřijatelné vůči jakékoliv osobě, která je předmětem posuzování v rámci znalecké činnosti. O to víc to však platí tehdy, jde-li o osoby zvláště zranitelné, což bezpochyby děti při sporech rodičů jsou. Ve věcech péče soudu o děti je žádoucí i důvěra dětí v soudce, kolizního opatrovníka i znalce a prostě všech, kteří v řízení působí, že vůči nim postupují férově, tedy jim sdělují pravdivé informace. Navíc takto sdělené informace, že soud uvažuje o tom, že „*děti zavře na psychiatrii*“ hodnotím jako nátlak. Něco takového zpravidla v dětech vyvolá důvodný strach a obavy, které lze zneužít k nátlaku na dítě.

Znalecký posudek hodnotil i orgán sociálněprávní ochrany dětí – Odbor sociálních věcí Městského úřadu Nový Bydžov v přípisu Okresnímu soudu v Hradci Králové z 19. 11. 2020 „*jako povrchní, s neprofesionálními sděleními a závěry vůči nezletilým dětem, s nesprávným kritizováním práce zúčastněných odborníků z předchozího období. Rovněž ho hodnotí jako jednostranně zaměřený ve prospěch matky...*“ a dále „*poukazuje na skutečnost, že nebyly ve znaleckém posudku zaznamenány v rozporu se zájmem nezletilých dětí podstatné skutečnosti při rozhovoru se sociální pracovníci, která při soudních jednáních zastupuje roli kolizního opatrovníka*“.

Znalci či názor dítěte a jeho účinné zastoupení

Jsem skeptický k tomu, že se problémy se znalci – od jejich nedostatku, až po pochybnosti o správnosti jejich závěrů – podaří odstranit centrálním rozhodnutím zákonodárce či působností Ministerstva spravedlnosti. Bude to naopak trvalá cesta individuální kritiky konkrétních posudků ze strany soudců samotných i veřejnosti. Znalci musí cítit odpovědnost za to, co soudu předloží a to odpovědnost skutečnou, ne jen opsáním příslušných zákonných ustanovení o správnosti a pravdivosti posudku do znalecké doložky.

Na druhé straně je vhodné zvážit, zda role znalců není nadužívána. Zda potřebují skutečně soudy pro své rozhodování znalecké posudky v takovém rozsahu. To se týká i péče soudu o nezletilé, kdy u starších dětí má být určujícím kritériem pro rozhodnutí ve věci jejich názor, s kterým z rodičů chtějí žít a jak se s druhým rodičem stýkat, za předpokladu, že jeho akceptace nenaruší jejich zdravý vývoj či vazby na sourozence a druhého rodiče. Naopak víc než účast znalce se nabízí otázka, zda by v takových řízeních děti neměly mít právo na volbu svého zástupce, když dosáhnou 15 let, zvláště tehdy, pokud cítí, že jejich zájmy a názory dostatečně nereprezentuje v řízení kolizní opatrovník. Pakliže dítě od 15 let může být účastníkem pracovněprávních vztahů, pakliže má trestní odpovědnost, kde si může zvolit obhájce, je namístě, aby si v řízení, které se bytostně dotýká jeho života, mohlo pro účinné prosazení svých zájmů a názoru v soudním řízení zvolit samo svého zástupce. Takový zástupce by nenahrazoval kolizního opatrovníka v jeho roli státní pečovatelské instituce, ale pomohl realizovat právo na spravedlivý proces formou zastoupení dítěte jako účastníka soudního řízení a tak realizovat ústavní základní právo na právní pomoc, které má i dítě.